

Vykypěl, Bohumil

[Večerka, Radoslav; Erhart, Adolf; Janyšková, Ilona; Karlíková, Helena; Havlová, Eva. K pramenům slov: uvedení do etymologie]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2007, vol. 56, iss. A55, pp. 334-336

ISBN 978-80-210-4335-0

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100960>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

- CHOMSKY, Noam. Beyond explanatory adequacy. In *Structures and Beyond*. Ed. BELLETTI, Adriana. Oxford: Oxford University Press. 2004. s. 104–131.
- CHOMSKY, Noam. *On Language and Nature*. Cambridge: Cambridge University Press. 2002.
- CHOMSKY, Noam. *The Minimalist Program*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1995. 420 s.
- CHOMSKY, Noam. A minimalist program for linguistic theory. In *The View from Building 20*. Eds. HALE, Kenneth, KEYSER, Samuel J. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1993.
- CHOMSKY, Noam. Language and Mind. In *Ways of Communicating*. Ed. MELLOR, D. H. Cambridge: Cambridge University Press. 1990. s. 56–80.
- CHOMSKY, Noam. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris. 1981. 371 s.
- LAKATOS, Imre. Falsifications and the methodology of scientific research programs. In *Criticism and the Growth of Knowledge*. Eds. LAKATOS, Imre, MUSGRAVE, Alan. Cambridge: Cambridge University Press. 1970. s. 91–195.
- LASNIK, Howard, URIAGEREKA, Juan, BOECKX, Cedric. *A Course in Minimalist Syntax. Foundations and Prospects*. Oxford: Blackwell. 2005. 299 s.
- LEVINE, Robert. Review of Uriagereka (1998). *Language*, 2002, 78, s. 325–330.
- NEWMAYER, Frederick J. *Linguistic Theory in America*. New York: Academic Press. 1996. 296 s.
- PIATELLI-PALMARINI, M. Evolution, selection and cognition: from ‘learning’ to parameter setting in biology and in the study of language. *Cognition*, 31, 1989. s. 1–44.
- PINKER, Stephen, BLOOM, Paul. Natural language and natural selection. *Behavioral and Brain Sciences*, 1990, 13, s. 707–726.
- POPPER, Karl. *The Logic of Scientific Discovery*. London: Hutchinson. 1959. 479 s.
- RADFORD, Andrew. *Syntactic Theory and the Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press. 1997. 558 s.
- RIZZI, Luigi. Violations of the wh-island constraint in Italian and the subjacency condition. *Montreal Working Papers in Linguistics*, 1978, 11, University of Montreal.
- ROSENBAUM, Peter S. *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1967. 125 s.
- SCHLESINGER, Izchak M. Two Approaches to the Acquisition of Grammar. In *Other Children, Other Languages*. Ed. LEVY, Yonata. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. 1994. s. 77–110.
- URIAGEREKA, Juan. *Rhyme and Reason: An Introduction to Minimalist Syntax*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1998. 694 s.
- YANG, Ch. N. Beauty and theoretical physic. In *The Aesthetic Dimension of Science: 1980 Nobel Conference*. Ed. CURTIN, Deane W. New York: Philosophical Library. 1982. s. 25–40.
- VESELOVSKÁ, Ludmila. Hesla týkající se generativní gramatiky. In *Encyklopedický slovník češtiny*. Eds. KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana. Praha: NLN. 2002.
- VESELOVSKÁ, Ludmila. Od bariér k minimalismu: Některé aspekty poslední vývojové změny chomskyánského modelu jazyka. *Slovo a slovesnost*, 2001, 62, s. 274–292.

Linda Awadová

Radoslav Večerka, †Adolf Erhart, Ilona Janyšková, Helena Karlíková, Eva Havlová: **K pramenům slov. Uvedení do etymologie**. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006. 356 s. ISBN 80–7106–858–6

Otázka po původu slov, ústřední problém etymologie, patří mezi ty jazykovědné otázky, které se v laické veřejnosti těší největší pozornosti. Její řešení však předpokládá postup natolik komplexní, že se mezi jazykovědci vyskytly i názory, že etymologie není samostatnou lingvistickou disciplínou, ale představuje aplikaci metod a nástrojů z různých oblastí. Nejspíš je však třeba připustit, že jazykovědné disciplíny se nemusejí vydělovat jen na základě metodologicko-teoretickém, nýbrž

také na základě cílů, které se kladou. Ať tak nebo tak, je etymologické bádání netriviální a vyžaduje důkladného poučení v mnoha aspektech. Nevím o žádné příručce, která by jasně a názorně uváděla do této složité, ba zamotané problematiky a zároveň jasně a názorně předváděla její smysl a užitek. Kromě jedné: *Úvodu do etymologie* Adolfa Erharta a Radoslava Večerky, vydaného v Praze v roce 1981. Zaujatého čtenáře tak velmi potěší loňský vydavatelský počín Nakladatelství Lidové noviny: za podpory grantu Grantové agentury Akademie věd České republiky „Česká etymologie v evropském kontextu“ (č. IAA900610501), jehož řešitelkou je I. Janyšková, připravil R. Večerka (A. Erhart zamřel v r. 2003) za vydatné spolupráce I. Janyškové, H. Karlíkové a E. Havlové přepracované a aktualizované vydání této skvělé příručky pod poetickým názvem *K pramenům slov* s podobně lehce poetickým podtitulem *Uvedení do etymologie*. Nechci laskavého čtenáře připravovat o požitek z četby a nakladatele o výdělek a nebudu podrobně líčit, co vše zajímavého se v knize lze dočíst, jen se stručně zmíním o jejím obsahu.

Po krátké předmluvě Radoslava Večerky (s. 6–7), datované v Brně v září 2006, následuje první, úvodní kapitola (s. 7–15). V ní se pro navnadění čtenáře na několika příkladech názorně předvádějí otázky, které si etymologie klade, a naznačují se řešení, která etymologie předkládá. Následuje kapitola druhá s názvem „Vývoj etymologického bádání“ (s. 16–44). Ve srovnání s knihou z roku 1981 byla tato kapitola jednak opatřena mezititulky, usnadňujícími orientaci, a vybavena pěknými fotografiemi minulých i současných etymologů, jednak a zejména byla na vícero místech rozvedena, doplněna a aktualizována; zcela nově byla připojena i podkapitolka o etymologii a onomastice. V kapitole třetí, nazvané „Vývoj jazyka“ (s. 45–93), najde čtenář ve třech oddílech velmi cenné obecné poznámky k zásadám rekonstrukce prehistorického stavu jazyka a aplikaci těchto zásad na stav praslovanský, resp. indoevropský. V novém vydání nadto je také obsáhlá obecná úvaha o snahách o pochopení jazykové různosti z historicko-srovnávacího hlediska i o jeho možnostech i mezích (s. 45–51). Čtvrtá kapitola („Hláskové změny“; s. 94–107) pojednává o druzích hláskových změn, tedy o jednom z klíčových témat konkrétního postupu při rekonstrukci prehistorického stavu: jak se píše i v nově sepsaném úvodním odstavci, znalost hláskových změn umožňuje rozpoznat „hloubkovou“ identitu geneticky příbuzných slov. Hláskové změny i jejich rekonstrukce historicko-srovnávací jazykovědou operují na úrovni morfologických jednotek. O jejich výstavbě se pojednává v kapitole páté s názvem „Struktura morfologických jednotek“ (s. 108–121). Pevněji než ve verzi z roku 1981 je zde do výkladu začleněna tzv. laryngální teorie. Kombinací morfologických jednotek v rámci slova a formálně-morfologickými předpoklady obsahové stránky etymologické rekonstrukce se zabývá kapitola šestá „Tvoření slov“ (s. 122–147). Čtenář zde najde přehled slovo- a morfotvorných formantů a postupů relevantních při indoevropských a slovanských rekonstrukcích (etymologicky zaujatému čtenáři přináší potěšení zejména pasáže věnované postupům méně obvyklým jako mylná de- a prefixace apod.). O změnách ve výstavbě morfologických jednotek, dalším důležitém nástroji při rekonstrukční práci, se píše v kapitole sedmé nazvané „Morfologické změny“ (s. 148–162). Dočteme se tam o fúzi a morfologické analogii i o – zábavnější – lidové etymologii a kontaminaci. V novém vydání pak byly přidány i některé nové příklady pro pojednávané jevy. Obsahový či sémantický aspekt etymologických rekonstrukcí je pojednán v osmé kapitole s názvem „Sémantické změny“ (s. 163–185). V novém vydání byla přidána řada dalších pěkných příkladů na jednotlivé významové změny. Předposlední, devátá kapitola, přináší, co slibuje její název „Konkrétní postupy při hledání původu slov“ (s. 186–232): vykládají se obecně i na konkrétních příkladech cesty etymologa k jeho cíli, odhalení původu slova a všech s tím souvisejících okolností. Pro nové vydání byly – kromě řady nových příkladů – připsány také důležité podkapitoly: „Etymologický výklad vlastních jmen“ (s. 213–219), „Etymologie a etnolingvistika“ (s. 226–228) a „Etymologie a jazykový zeměpis“ (s. 228–232). Poslední, desátá kapitola, „Etymologické slovníky a práce s nimi“ (s. 233–254) přináší jednak velmi obsáhlý soupis etymologických slovníků (ale i další etymologické literatury), jednak také jejich klasifikaci co do způsobu podání etymologických výkladů, obojí v novém vydání silně aktualizováno. Na to pak následuje bohatý seznam základní

literatury (s. 255–276), v novém vydání aktualizovaný a nově členěný, který zaznamenává nejen práce etymologické, ale i šíře indoevropéisticky a slavisticky historicko-srovnávací. Nechybí rejstřík autorů (s. 277–285), rejstřík slov (s. 286–337) a rejstřík věcný (s. 338–347)

Žánr zprávy nedává prostor pro podrobnější posudek textu, o němž se zpravuje. V nostalgické vzpomínce na svou někdejší vzrušující četbu etymologického indexu, řadícího česká slova k jejich indoevropským kořenům a obsaženého v prvním vydání, tak jen maličko lituji, že tento index v novém vydání není. Zároveň ale musím přiznat, že z přísně odborného hlediska by jeho aktualizace nebyla jednoduchá. Nakonec vyslovuji naději, že se v budoucnu najdou síly a prostředky na překlad do světového jazyka (scil. angličtiny...), protože jak řečeno výše obdobně skvělá etymologická příručka sotva existuje. (Poznamenejme ještě, že tato zpráva byla napsána v rámci grantu Grantové agentury ČR, č. 405/07/1092, jehož řešitelkou je H. Karlíková a jehož název zní Tradice a perspektivy brněnské etymologické školy a další trendy slavistického etymologického bádání: také *Uvedení do etymologie* je – významným – plodem „brněnské etymologické školy“.)

Bohumil Vykypěl

Studia etymologica Brunensia 3. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006. 462 str. ISBN: 80–7106–997–3.

V etymologickém oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brně byl sestaven již třetí sborník z řady *Studia etymologica Brunensia*. Obsahuje především příspěvky, které zazněly (někdy v poněkud jiné podobě) na mezinárodní vědecké konferenci *Etymologické symposion Brno 2005*, pořádané tímž oddělením v září předchozího roku. Té se zúčastnilo množství jazykovědců, zejména slavistů-etymologů, z jedenácti evropských zemí. Předkládaný sborník tedy nabízí širokou paletu příspěvků rozličného zaměření.

A. Je. Anikin se ve svém článku zabývá několika ruskými slovy, jež nejsou vyložena ve Vasmerově etymologickém slovníku ruštiny. Jde o výpůjčky *azunik* (< est.), *aj* (< braz. port.), *ajšan* (< udmurt.), *aladob* (< fr.), *alyška*, *amanauru*, *amantalov*, *artašit šja* (< turk.), *anga-syry* (< čuvaš.), *angilot* (< ang. < fr.), *aptrat'*, *asbar* (< tat.). – **Je. L. Berezovič** a **Ju. A. Krivoščapova** pojednávají o lidových názvech hmyzu ve slovanských jazycích, jejichž sémantickou motivací byly názvy cizích etnik a národů. Sledují přitom i mimojazykovou („xenopsychologickou“) motivaci takových pojmenování. – **M. Bjeletič** provádí formální a sémantickou analýzu sch. dial. slovesa *tuvi(je)rati* ‘potloukat se; pracovat pomalu; být slabý’ a přiřazuje je k psl. *verti. Otázku, zda je možno ie. **ver-* považovat za jeden polysémantický kořen či několik kořenů homonymních, však autorka ponechává otevřenou. – Dialektologický příspěvek **L. Čižmarové** na konkrétních příkladech (*kraj*, *dýchchat*, *roh*, *vrata*) ukazuje, že a jak je třeba při vysvětlování vývoje nářečních forem kombinovat znalost fonologického vývoje jazyka se znalostí geografického rozšíření daného jevu. – **L. Dimitrova-Todorova** rozšiřuje počet slov spadajících do rodiny sl. *sopěti* o bulh. dial. *sop* ‘výtoková trubice’ a jeho srb., chorv. a rus. paralely. Zkoumá i další slova odvozená z předpokládaného kořene **sap-*. – **I. Dorovský** informoval o prvních třech svazcích Slovníku makedonských dialektů jihovýchodní egejské části (třetí svazek končí písmenem N) vydávaného ve Skopje, o předchozích pracích na poli jihomakedonské dialektologie a také o nedávném nálezu rukopisu tzv. Konikovského evangeliáře, který je cennou řecko-(jiho)makedonskou památkou. – **I. Duridanov** věnoval svůj krátký příspěvek bulh. slovu *šubrak(a)* – spojil je s několika dosud nevyloženými sch. a sln. slovy a vyslovil názor, že jde o přejímky z turkotat. jazyků. – **M. R. Đokić** shromáždila a rozebrala (včetně co nej- přesnějšího botanického určení) doklady sch. *rmanj* a jeho protějšků v ostatních slovanských jazycích. Odmítla dosavadní výklady o přejímce z lat. *romanus* či řec. *χαμαίμηλον* a navrhla výklad domácí: původnější byla podle ní forma *mrmanj* a ta souvisí s psl. **vr̃mь* ‘červ’; jedná se o bylinu